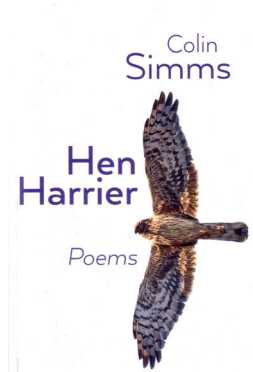
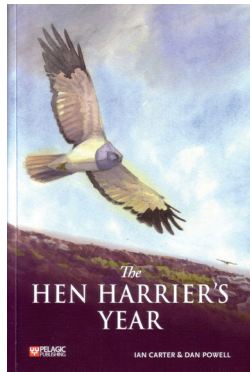

Nieuwe boeken geogst V: een setje kiekendieven

Rob G. Bijlsma

Onder de roofvogels hebben kiekendieven niet te klagen aan gebrekkige belangstelling. In het recente verleden zijn uitstekende monografieën en studies verschenen, niet het minst de klassiekers van Henning Weis (*Life of the harrier in Denmark*, 1923), Donald Watson (*The Hen Harrier*, 1977) en Frances Hamerstrom (*Hawk of the marshes*, 1986). En een omvattende studie naar ecologie en gedrag van kiekendieven van Rob Simmons (*Harriers of the world*, 2000), een wereldwijd en wetenschappelijk overzicht. Dat is nog maar het topje. Het rijtje kiekendievenboeken neemt inmiddels 25 cm op de boekenplank in beslag. Die stroom is nog niet opgedroogd, getuige de uitgaven van het afgelopen jaar (en een poëziebundel, als contrapunt, van iets langer geleden).

Koks B. & Werkman E. 2022. Dwaalgast in het graan: De steppekiekendief in vier seizoenen. KNNV Uitgeverij, Zeist. Paperback, 288 pp. ISBN 978 90 5011 8590. Euro 24.50.

Van de vier in Europa voorkomende kiekendieven was de Steppekiekendief de enige die het nog zonder boek moest stellen. Dat hiaat is met *Dwaalgast* opgevuld. Het betreft een hybride tussen verhalend vertellen en gebruikmaking van wetenschappelijke literatuur, opgehangen aan de seizoenen (een beproefd procedé in de natuurboekenwereld, zie ook Ian Carters boek hieronder). In het openingshoofdstuk wordt enige moeite gedaan om duidelijk te maken dat Steppekiekendieven al veel langer als broedvogel bekend zijn uit West- en Midden-Europa (wat klopt, maar ook weer niet overdreven moet worden). Oude literatuur is in dit opzicht lastig te interpreteren. Neem de waarnemingen van vader en zoon Fischer, die bol staan van de inwendige tegenspraak en versluierd zijn opgeschreven, van onder meer 8 (!) nesten bij Augsburg in 1933. Wüst (1982, *Avifauna Bavariae* I: 380-382) is heel wat terughoudender over die zogenaamde broedgevallen. In *Die Ornithologen Mitteleuropas* (Gebhardt 2006, I: 93) worden de waarnemingen van Anton Fischer eveneens betwijfeld, onder de toevoeging: ‘einer

etwas problematischen Persönlichkeit' die er belang bij had de zaken naar zijn ideeën op te rekken. En dat gevlekte eieren kenmerkend zouden zijn voor Steppekiekendief (pag. 24 en 112), en dus Fischers identificatie zouden ondersteunen, is onjuist: ook bij Blauwe en Grauwe Kiekendief komen ze voor (Makatsch 1974: 178 en 181, resp. 'vielfach aber braun bis hell- oder rötlichbraun gefleckt' en 'ausnahmensweise schwach, bisweilen auch stärker rostbraun bis rötlichbraun gefleckt'). De beschrijving van oude (al dan niet echte) gevallen is een opstap naar de recente broedgevallen in Groningen, sinds 2017, met die in 2022 als voorlopig laatste (zie ook elders in deze Takkeling). En dat vormt weer de opmaat voor een beschrijving van het voorkomen in Europe, met uitstapjes naar Finland (waar het een marginale broedvogel is), Spanje (idem), en Rusland en Kazachstan (het kerngebied). Het procedé is daarbij steeds hetzelfde: ofwel zelf een reis maken en aansluiten bij lokale vogelaars die een nest of slaappleats weten te zitten (daaromheen een verhaal boetseren), of afgaan op andere onderzoekers in verre regio's, ondersteund met wat de literatuur hierover zegt. Het verhalende karakter van deze hoofdstukken laat mooi de ins en outs zien van vreemde oorden zien (van een geheel ander kaliber dan de Groningse akkerwoesteni) en van de snuiters die er veldwerk verrichten (veelal die-hards, want zonder grote inspanningen bereik je niet veel in zulke zompige en steppige oorden met karig wegnnet). Het is lastiger om de anekdotes om te zetten naar een algemeen beeld hoe het ervoor staat met deze steppenbewoner. Dat te meer daar de waarnemingen meestal niet-willekeurig zijn; plek waar een zendervogel uithangt (plekken waar ze afwezig zijn, zijn even veelzeggend maar blijven buiten beeld), slaappleatsen (Khelcom), plekken waar prooivogels algemeen zijn (rand Tsjaadmeer), belangrijke broedgebieden (Naurzum in Noord-Kazachstan) of juist marginale (à la die in Finland, Groningen en Spanje), of door vogelaars en fotografen gegenereerde anekdotes aan foerageergedrag (waar systematiek aan ontbreekt). Het gevaar bestaat dat ideeën op basis van zulke waarnemingen een eigen leven gaan leiden (zie ook de hierboven vermelde suggestie van een algemener voorkomen in Europa in vroeger tijden, en de eikleur). In dat opzicht kan Dwaalgast als een opsteker voor de onderzoekende vogelaar dienen, onder gebruikmaking van primaire bronnen. Bijna elk onderwerp dat aan de orde komt opent vergezichten voor de ondernemende vogelaar, en het is hier dat de schrijvers zich van hun beste kant laten zien. Enthousiasmerende kost, met handvatten voor vogelaars. Wat de Dwaalgast ook leert: kennelijk is er veel materiaal dat nog niet is uitgewerkt of gepubliceerd in de serieuze literatuur (gezien de terloopse meldingen in de tekst; zie hieronder). Sommige sterk afwijkende waarnemingen smeken om feitelijke onderbouwing, zo ook de stellige of juist vage uitspraken. Denk bijvoorbeeld aan de crash in populaties Grauwe en Blauwe die niet gekoppeld zou zijn aan muizencycli maar aan het voorkomen van kleine zangvogels (pag. 51), dat de reproductie tekort zou schieten om Steppe op wereldschaal als broedvogel te behouden (pag. 144), de 10.000-en (!) leeuweriken tijdens tellingen in de Sahel (pag. 141), de kennelijk grote jaarlijkse variatie in aandeel jonge vogels op Afrikaanse slaappleatsen (pag. 144, zeker als je bedenkt dat veel vogels in de schemer aankomen en leeftijden überhaupt niet kunnen worden vastgesteld), transecttellingen via wegen in de Sahel (pag. 151), gradiënt in talrijkheid van Steppe gaande van Tsjaad naar west (pag. 153),

niet-uitgewerkte braakballen (pag.154), idem bijna 50.000 prooiresten uit West-Afrika (pag. 155), opvetten (pag. 161, wat interessant zou zijn want tot nu toe ontbreken aanwijzingen dat kiekendieven aan opvetten doen, eerder het tegendeel; J. Raptor Res. 30: 242-245, 1996; J. Avian Biol. 48: 180-190, 2007), pesticidengebruik in Afrika (dat Ben geen grootschalig pesticidengebruik zag, pag. 162, is niet vreemd; gewassen groeien in de natte tijd, niet in de droge tijd; alleen al tussen 2005 en 2015 is het pesticidengebruik in West-Afrika – vooral van herbiciden – verdrievoudigd, en is de controle erop sterk verminderd; Dev. Policy Rev. 2021;00: 1-21), een Steppe die zich ‘prima redt’ tussen de bloembollen (pag. 193), of Steppekiekendieven die ‘achter hun voedsel aanvliegen’ op basis van trektelwaarnemingen en een toevallig verband met de doortrekkieken van Graspieper en Boerenwaluw (pag. 195-196). Het laat zien dat er potentie is om het stadium van verhalen en anekdotes (pag. 171) om te zetten in het schrijven van op gegevens gebaseerde stukken. Dat kan door de eigen gegevens uit te werken, door systematisch onderzoek op poten te zetten (in een bijlage doen de auteurs voorstellen) en door ideeën te toetsen via gericht veldwerk en literatuurstudie. Voor Ben zijn – afgaande op het boek – vooral de avonturen en verhalen belangrijk die het volgen van kiekendieven met zich meebrengen. Die worden met aplomb opgediend en zijn met evenveel aplomb (vooral door Elvira) neergeschreven. Het nagenoeg ontbreken van figuren en geheel ontbreken van tabellen past bij een verhalend boek (er is wel een uitgebreide literatuurlijst, helaas geen register). Dat de Steppekiekendief in een ongewisse wereld woont, een ruime wereld bovendien, leidt geen twijfel. Elk facet uit zo’n ingewikkeld leven moet kloppen om overleving en reproductie mogelijk te maken. Dat geldt voor alle levende wezens. Maar de Steppekiekendief heeft dan het voordeel van buitenissige schoonheid en elegantie (zie kleurenkatern voor een proeve). En het voordeel van advocaten die zijn schoonheid willen bezingen, zoals in de Dwaalgast.

Carter I. & Powell D. 2022. The Hen Harrier’s Year. Pelagic Publishing, London. Paperback, XVI + 172 pp. ISBN 978-1-78427-385-9. Euro 31.99.

Waar het de jagers geen moeite teveel is de Blauwe Kiekendief op de Britse eilanden uit te roeien, produceren de vogelaars het ene artikel na het andere boek over Blauwe Kiekendieven, van lofzang tot treurzang. Het onderhavige boek betreft een maand voor maand evocatief verslag van veldwaarnemingen vermengd met literatuurkennis, overdadig geïllustreerd met waterverfschetsen van Dan Powell (en enkele van zijn vrouw Rose). Wie houdt van verhalende boeken zonder figuren en tabellen is bij Ian Carter aan het goede adres. Hij kent zijn soorten (en kijkt verder dan vogels), de liefde voor de landschappen is oprecht, hij noemt de klassiekers (voor zover Brits, zoals Eddie Balfour met zijn Orkney-studie, Donald Watson met zijn Dumfries- en Galloway-studies), en ook zit hij dicht bij het vuur van de mensen die onderzoek doen. Het resultaat is niet verrassend in de zin van ‘ik leer iets nieuws’, maar meer een goed verteld verhaal waarin alle aspecten uit het leven van (Britse) Blauwe Kiekendieven aan de orde komen in de maand die ervoor het meest geschikt is (slaapplaatsen in de winter, balts in het voorjaar, broeden in de zomer, trek in het najaar). Tussendoor komt natuurlijk het nefaste gedrag van jachtopzichters en hun landheren aan de orde,

die alles in het werk stellen om maximale aantallen beschietbare hoenders te kweken en daarbij niet schromen predatoren systematisch uit te roeien (klem, afschot, vergif, habitatvernietiging). Dan is het maar goed dat de levendige waterverfchetsen een prominente plaats innemen, afgedrukt op goed papier en dus tot hun recht komend (waterverf heeft de neiging wat flets te zijn, maar dat valt hier alleszins mee). Een sympathiek boek. Over de Blauwe Kiekendief, en zijn leefgebied, kan niet genoeg de loftrompet worden gestoken.

Simms C. 2015. Hen Harrier Poems. Shearman Books, Bristol. Paperback, 211 pp. ISBN 978-1-84861-429-1. Euro 17.99.

Om aan te geven hoe bevlogen mensen van kiekendieven kunnen zijn, is de bundel gedichten van Colin Simms heel geschikt. Dit boek zou Dick Woets zeker hebben bevallen, een mengeling van biologie en literatuur, dicht onder de huid het gevoel voor de dingen, de waarnemer als toeschouwer die zich verwondert over de natuur en de plaats van de kiekendief daarin. Als je vanaf 1959 gedichten maakt over de ontmoetingen met – vooral Blauwe – kiekendieven in Groot-Brittannië, Siberië (een reflectie op de inslag van een meteoriet bij Tunguska) en Noord-Amerika, en dat volhoudt tot in de 21ste eeuw, dan weet je zeker dat de liefde voor *Circus* geen bevestiging was. Of zijn het de landschappen waar ze rondhangen, de lege ruimtes waar het geluid van de wulp het geluidsdecor vormt ('the high plateau where curlew and skylarks rise')? Het is niet voor niets dat Simms ook al een dikke bundel gedichten over de Giervalk heeft samengesteld. Een volstrekt autonoom geluid, van een dichter die meer voeling heeft met het veld en de mensen in het veld dan met de geïnstitutionaliseerde beschermers (RSPB). Tevens eentje die biologische zaken en specifieke veldwaarnemingen vervlecht in zijn poëzie en daarmee de 'echte' poëzie liefhebber van zich vervreemdt. En bespeur ik enige frustratie dat zijn waarnemingen van braakbalanalyses en nieuwe broedplaatsen niet door de gevestigde orde worden geaccepteerd (hij huldigt het principe dat informatie het best via poëzie kan worden overgedragen)? Aan de andere kant: het geeft aan hoeveel armslag er is om liefde voor natuur om te zetten in welke vorm dan ook. Het is irrelevant of de vogelbobo's en literatuurpauzes daarmee wel of niet uit de voeten kunnen. En wie van een eigen geluid houdt, van alliteraties en woordvergelijkingen, dwarse meningen, evocaties en reflecties, onverwachte wendingen, vergezichten en zijpaden, of sowieso van kiekendieven, is bij Simms aan het goede adres. Een echte waarnemer, met oog voor detail en rust in de kont. Of, zoals hij het zelf zegt (pag. 175):

France in schooldays discovering Limousine and the Auvergne
Montagu's and Hen Harriers to distinguish and discern
so very conscious of so very much to begin to learn!
and there began my very bad habit in the minds of 'twitchers'
of standing (or even sitting or lying) still for ages for my riches
able to ignore, with practice, midges', cleggs; mosquitoes' itches.
Not all things come to those who wait, perhaps, but some!